УДК 330.142.26

Борзенко В.І.
к.т.н., доцент кафедри
фінансів і кредиту ХЕПУ
П'ятак Т.В.
к.т.н., доцент кафедри
фінансів і кредиту ХЕПУ
Тимченко І.Є
к.е.н., доцент кафедри
фінансів і кредиту ХЕПУ

Оптимізація управління оборотним капіталом підприємства

Анотація:
Представлено модель управління оборотними активами підприємства, розглянуто методику формування оптимальної величини виробничих запасів.

Ключові слова: оборотні активи, виробничі запаси, капіталовіддача, система аналітичних і синтетичних показників.

Аннотация:
Представлена модель управления оборотными активами предприятия, описывается методика формирования оптимальной величины производственных запасов.

Ключевые слова: оборотные активы, производственные запасы, капиталоотдача, система аналитических и синтетических показателей.

Annotation:
In article is brought model of management circulating asset enterprises, describing shaping optimum production spare.

Keywords: werewolf assets, production supplies, capital returning, system of analytical and synthetic indexes.

Постановка проблеми. Ринкові відносини з усією гостротою поставили перед підприємствами проблему адаптації до нових господарських умов функціонування, об'єктивно визначивши необхідність перетворень у системі управління оборотним капіталом, спрямованих на формування ефективного механізму управління в умовах динамічного соціально-економічного середовища, тому що саме тут знаходяться основні причини успіхів і поразок усіх виро-

бничо-комерційних операцій. В остаточному підсумку, раціональне використання оборотних коштів в умовах їхнього хронічного дефіциту є одним із пріоритетних напрямків діяльності підприємства. Таким чином, удосконалювання механізму керування оборотними коштами підприємства стає одним з головних факторів підвищення економічної ефективності виробництва на сучасному етапі розвитку вітчизняної економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В умовах конкуренції досягти поставленої мети можна тільки враховуючи сучасні теоретичні і методологічні розробки в галузі управління оборотним капіталом. Наукова постановка і розробка окремих моментів досліджуваної проблеми знайшла своє відображення в роботах вітчизняних і закордонних учених-економістів. Значний внесок у розробку проблем управління оборотним капіталом мають вітчизняні економісти А.І. Алтухов, С.Б. Барнгольц, А.М. Бірман, О.В. Єфімова, В.В. Ковальов, М.Н. Крейніна, Н.Н. Пилипенко, В.Л. Перламутрів, К.А. Раїцький, Л.А. Ротштейн, Р.С. Сайфулін, А.Д. Шеремет, А.А. Шутьков і т. ін. Особливості управління оборотним капіталом організацій споживчої кооперації в агропромисловому виробництві проаналізовано у роботах А.Н. Лебедєва, Л.П. Наговіциної, А.В. Ткача, Л.П. Федорової, А.М. Фрідмана, Н.Г. Чуба. Значну кількість робіт цій темі присвятили закордонні економісти Ю.Ф. Бригхем, Э. Джонс, Б. Коласс, Дж. Сігел, Дж. К. Шим і ін.

Незважаючи на наявність значного числа глибоких і докладних праць вітчизняних і закордонних економістів із проблем теорії і практики управління, ступінь їхньої наукової розробки не можна визнати вичерпною. Розвиток ринкових відносин, науково-технічний прогрес зумовлюють виникнення нових і трансформацію неопрацьованих проблем, що вимагають дослідження. Формування стратегічного підходу до управління оборотним капіталом є одним з важливих аспектів, який повинен ґрунтуватися на основі побудови адекватної моделі, що відображає процес управління та дозволяє визначити низку стратегічних альтернатив.

Формування мети статті (постановка завдання). Метою дослідження з цієї теми є виявлення факторів, що суттєво впливають на величину оборотного капіталу та розробка практичних рекомендацій для ефективного управління оборотними активами,

забезпечення конкурентноздатності організації в ринкових умовах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Оборотні кошти є однією зі складових частин майна підприємства. Стан і ефективність їхнього використання – це одна з основних умов успішної діяльності підприємства. Оборотні кошти – авансована в грошовій формі вартість для поступового створення і використання оборотних виробничих фондів і фондів обігу в мінімально необхідних розмірах, що забезпечують виконання підприємством виробничої програми і своєчасність здійснення розрахунків. Важливим принципом організації оборотних коштів постає забезпечення їхнього зберігання, раціонального використання і прискорення оборотності. Ефективність використання оборотного капіталу визначається вирахуванням низки показників, таких, як: оборотність оборотного капіталу, повнота його використання, ефект від прискорення оборотності. Підвищення ефективності використання оборотного капіталу визначається, у першу чергу, прискоренням його оборотності, і виявляється у збільшенні капіталовіддачі при збереженні обсягу оборотного капіталу, що створює реальну можливість для розширення бізнесу. У рентабельних підприємств після завершення кругообігу фондів сума авансованих оборотних коштів зростає на визначену суму отриманого прибутку. У нерентабельних підприємств сума авансованих оборотних коштів при завершенні кругообігу фондів зменшується у зв'язку зі збитками.

Здійснюючи аналіз оборотних коштів, необхідно виділити основні фактори, що впливають на швидкість обороту оборотних коштів. Розвиток ринкових відносин визначає нові умови їхньої організації.

Організація оборотних коштів містить:

- визначення складу і структури оборотних коштів;
- установлення потреби підприємства в оборотних коштах;
- визначення джерел формування оборотних коштів;
- розпорядження і маневрування оборотними коштами;
- відповідальність за схоронність і ефективність використання оборотних коштів.

Під складом оборотних коштів розуміють сукупність елементів, що утворюють оборотні виробничі фонди і фонди обертання.

Елементами оборотних коштів є сировина; основні матеріали і покупні напівфабрикати; допоміжні матеріали; паливо і паль-

не; тара і тарні матеріали; запчастини для ремонту; інструменти; незавершене виробництво і напівфабрикати власного виготовлення; витрати майбутніх періодів; готова продукція; відвантажені товари; грошові кошти; дебітори тощо.

Структуру оборотних коштів розглядають як співвідношення між елементами в загальній сумі оборотних коштів. Склад і структура оборотних коштів неоднакові в різних галузях економіки. Вони визначаються багатьма факторами виробничого, економічного й організаційного порядку. Так для промислових підприємств характерною рисою є те, що велику частину в їх. оборотних коштах займають запаси товарно-матеріальних цінностей і дебіторська заборгованість. Одним з основних принципів організації оборотних коштів є нормування. Реалізація цього принципу дозволяє економічно обґрунтовано установити необхідний розмір власних оборотних коштів і тим самим забезпечити умови для успішного здійснення ними виробничої і плато-розрахункової функцій. Забезпечення достатнього оборотного капіталу, що дає підприємству можливість сплачувати за сировину і робочу силу, робити витрати, пов'язані з виробничою і збутовою діяльністю.

Перша з них, рішення якої може істотно поповнити оборотний капітал підприємства, – це ефективне управління запасами. За твердженням західних економістів, жоден фактор не має такого значення, як швидкість обороту товарних запасів. Але, щоб визначити вплив цього фактора, потрібно мати як мінімум точну інформацію про наявність запасів і розрахувати нормативи їхнього використання. Тобто усе починається з питань обліку. Те, що облікова система на складах підприємств потребує удосконалення, сумнівам не підлягає. Адже часто підприємство купує сировину за різною ціною. Використання методу оцінки матеріалів за вартістю останніх закупівель (ЛІФО) призводить до перекручування величини залишків матеріалів у бік їхнього зменшення, і отже, і до завищення коефіцієнта оборотності. Оцінка запасів товарно-матеріальних цінностей щодо вартості перших закупівель (метод ФІФО) призводить до того, що собівартість реалізованої продукції визначається найбільш низькими цінами на матеріали, а їхні залишки оцінюються за максимальною вартістю. Тому оборотність поточних активів у цьому випадку буде об'єктивно нижче, ніж при використанні раніше розглянутих методів оцінки запасів.

Складність проблеми вимагає комплексного підходу при її рішенні з використанням системного підходу, що припускає:

1) представлення досліджуваного об'єкта як системи з визначенням цілей і умов її функціонування;

2) розробку системи аналітичних і синтетичних показників її оцінки;

3) схематичне представлення структури системи;

4) проведення класифікації факторів і показників, визначення взаємозв'язків між ними;

5) формування моделі системи на основі попередніх етапів;

6) проведення дослідження з використанням розробленої моделі.

Комплексний підхід до аналізу оборотних коштів визначається необхідністю вивчення усіх їхніх складових частин і властивостей. Особливе місце в системі аналізу оборотних коштів підприємства займають вивчення їхнього поточного стану, а також показників інтенсивності й ефективності використання і моделювання циклу обігу коштів. Цей підхід передбачає аналіз факторів обертання запасів, що впливають на зміну періоду, періоду обороту (погашення) дебіторської заборгованості, періоду обороту (відстрочки) кредиторської заборгованості, фінансового циклу.

1. Період обертання запасів (тривалість обороту запасів товарно-матеріальних цінностей, виробничий цикл) – це середній період часу, необхідний для перетворення сировини у готові товари із наступним продажем. Період одного обороту запасів часто називають періодом збереження запасів. Це запаси товарно-матеріальних цінностей, запаси у незакінченому виробництві, готова продукція на складах. Якщо період збереження виробничих запасів сировини і матеріалів збільшується при незмінному обсязі виробництва, це свідчить про накопичення запасів, тобто про створення наднормативних запасів, що призводить до відтоку коштів:

- через збільшення витрат на збереження, пов'язаних зі страхуванням майна і з переміщенням товарно-матеріальних цінностей;
- через старіння, псування і розкрадання товарно-матеріальних цінностей;
- через збільшення суми податків, що сплачуються;
- через відволікання засобів з обороту.

Якщо збільшується період збереження готової продукції при незмінному обсязі виробництва, це свідчить про затоварення підприємства власною продукцією і стає сигналом для служби маркетингу про необхідність підвищення ефективності роботи.

Оптимальний обсяг запасів можна визначати за допомогою моделі, що враховує сукупність параметрів.

$$З_{тр} + Ц\times N=H\times(N/M-1)\times N/(2M)+\sum (N/M-1-j)\times 1/(1+i_n)^j,$$

де $З_{тр}$ – витрати на транспортування матеріальних ресурсів; Ц – ціна одиниці ресурсу; N – величина партії; M – нормативна партія (визначена умовами виробництва); H – норматив витрат на зберігання; j –інтервал зберігання; i_n – наведена ставка дисконту.

Використовуючи представлену модель, що містить показники конкретного підприємства та сукупність показників зовнішнього середовища, методом послідовних наближень визначається величина оптимальних запасів матеріальних ресурсів. Оптимальна величина запасу визначається за умови мінімальної потреби оборотних коштів.

2. Період обороту (погашення) дебіторської заборгованості – це середній період часу, необхідний для перетворення дебіторської заборгованості в готівку, тобто для одержання грошей від продажу. Для скорочення періоду погашення дебіторської заборгованості необхідно застосовувати такі способи керування нею:

– контроль за станом розрахунків з покупцями з прострочених заборгованостей. Наявність простроченої заборгованості і її збільшення сповільнює оборотність засобів, а в умовах інфляції призводить до втрати коштів.

- диверсифікованість ризику несплати, тобто орієнтація по можливості на більше число покупців, щоб зменшити ризик несплати одним або декількома великими покупцями;

- надання знижок при достроковій оплаті (спонтанне фінансування);

- контроль за співвідношенням дебіторської і кредиторської заборгованості.

Якщо дебіторська заборгованість більше кредиторської, то створюється загроза фінансової стійкості і незалежності, тому що за умов підприємство змушене додатково залучати позикові ресурси. Якщо кредиторська заборгованість більше дебіторської і набагато, це призводить до неплатоспроможності підприємства.

3. Період обороту (відстрочки) кредиторської заборгованості – середній період часу між покупкою сировини й оплатою його наявними.

4. Фінансовий цикл (період звертання коштів) поєднує три згаданих періоди і, отже, дорівнює періодові часу від фактичних грошових витрат підприємства на виробничі ресурси (сировина, праця) і до надходження коштів від продажу готового товару (тобто з дня оплати праці і/або сировини і до одержання дебіторської заборгованості).

Цикл обертання коштів можна скоротити:

1) за допомогою скорочення періоду звертання запасів, тобто прискоренням виробництва і продажу товарів;

2) за допомогою скорочення періоду звертання дебіторської заборгованості, тобто прискоренням стягування купівельної заборгованості;

3) за допомогою подовження періоду відстрочки кредиторської заборгованості через уповільнення своїх власних платежів.

Ці заходи повинні застосовуватися, якщо їх можна використовувати, не підвищуючи витрат і не знижуючи обсягу продажів.

Прискорення оборотності оборотних коштів залежить від часу їхнього перебування на всіх стадіях виробничого циклу. Значні резерви прискорення оборотності зосереджені на стадії зберігання виробничих запасів, що комплектують на складах.

Комплексна методика економічного аналізу оборотних коштів сприяє реальній оцінці величини, структури, динаміки оборотних коштів, виявленню причин і факторів, що впливають на їхні зміни.

При розробці методики аналізу оборотних коштів застосований системний підхід із використанням системи показників.

Практичне застосування цієї методики націлено на удосконалювання керування оборотними коштами підприємства завдяки детальному вивченню процесу формування і функціонування оборотного капіталу підприємства, ретельному, комплексному аналізу всіх його складових елементів, їхнього взаємного зв'язку і взаємної обумовленості.

Висновки. У роботі визначено фактори, що суттєво впливають на величину оборотного капіталу підприємства також представлено механізми впливу макро- і мікроекономічних факторів на

ефективність використання оборотного капіталу. Запропоновано модель для вибору альтернативних варіантів функціональних стратегій управління оборотним капіталом. Розроблено методику обґрунтування необхідної величини запасів, що дозволяє враховувати умови діяльності організації, запропоновано комплексний нормативно-логістичний підхід до управління запасами, що визначає їх оптимальний обсяг. Практична значимість результатів полягає у можливості використання запропонованого підходу при формуванні та реалізації стратегії управління оборотним капіталом на підприємствах. Такі підходи сприятимуть створенню найбільш адекватних зовнішніх і внутрішніх умов функціонування організації, стратегічним рішенням у галузі управління оборотним капіталом.

Література

1. Ефимова О. В. Анализ оборотных активов организации. // Бухгалтерский учет – 2000г. - №10 – 47-53 с.

2. Бланк И.А. Основы финансового менеджмента (в 2-х томах). - Т.1 – 592 с., т.2 – 512 с., 1999.

3. Бригхэм Ю., Гапенски Л. Финансовый менеджмент: Полный курс: В 2-х томах. / Пер. с англ. Под ред. В.В. Ковалева. СПб: Экономическая школа, 1997.